

Рашидов С.Ф.

Канд. филос. наук, доц., Східньоукраїнський національний університет імені
Владимира Даля, Луганськ, Україна.

ВИХОВАННЯ ЯК ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ СВІДОМОСТІ

Концептуальний аналіз феномену виховання пов'язаний із труднощами методологічного характеру. Ще Аристотель робив спроби теоретично осмислити проблеми теорії й практики виховання: «Не можна залишити нез'ясованим, – говорив грецький філософ, – що взагалі є вихованням і як воно повинне здійснюватися. Нині існує розбіжність з приводу практики виховання: не усі згодні з тим, чому саме повинні навчатися молоді люди і з метою розвитку в них доброчесності, і заради досягнення найкращого життя; не з'ясована також і мета виховання – чи це розвиток розумових здібностей, чи моральних якостей» [1, с. 628]. Річ у тому, що багато ключових категорій педагогіки не мають чітких меж, загальновизнаного змісту і вживання. Тоді як «справжня наука – це знання, в яке входить знання про методи і межі знання» [11, с. 372].

Чи не єдиний мислитель, що визначив педагогіку як науку про виховання, включаючи «підкування і освіту» [24, с. 449, 456], І. Кант (як і Аристотель задовго до нього) помічав проблему неоднозначного розуміння виховання: «Два людські винаходи можна вважати найважчими, а саме: мистецтво управляти і мистецтво виховувати, і, проте, досі ще існують розбіжності навіть відносно їх ідей» [7, с. 450].

Соціологічний аналіз поняття виховання включає три основні аспекти: передача соціально-історичного досвіду наступним поколінням; процеси соціалізації індивіда в основних сферах громадського життя і розуміння виховання як «процесу цілеспрямованого, систематичного формування особистості відповідно до діючих в суспільстві нормативних моделей» [8, с. 44].

О. Вишневський вважає, що всі існуючі підходи до вирішення проблеми виховання «вирішує головну проблему виховання: Чому людина повинна поводити себе морально? Чому вона повинна прагнути до здійснення національних ідеалів?» [3, с. 197,]. Тому, як представник концепції етноцентричного виховання, він вважає, що «будь-яке виховання завжди має бути національним» [3, с. 257].

Зміст виховання зрештою складає сукупність цінностей. Тому одним

з найскладніших питань виховної практики є питання про те, як виражається ціннісний результат виховання. Існує декілька позицій у цьому питанні: а) освоєння цінностей безпосередньо залежить від їх усвідомлення вихованцями; б) міра освоєння цінностей проявляється тільки на рівні мотивів соціальної поведінки; в) результат виховання пов'язаний з ціннісним відношенням вихованців [4, с. 43].

Зміст виховання визначають цінності. Формування ціннісної свідомості, ціннісних орієнтацій можна розглядати як основну мету і завдання виховання. Ми поділяємо точку зору тих дослідників, які пов'язують процес виховання з формуванням ціннісної свідомості.

Саме у такому ракурсі подається дефініція виховання в словнику академіка С. Гончаренка: «Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій» [5, с. 357]. Ця проблема знайшла своє принципове теоретичне рішення в роботах І. Беха, який визначив феномен виховання як «діяльність, спрямовану на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню та вдосконаленню» [2, с. 213]. Іншими словами, метою виховання є зміна особистості, її ціннісної свідомості, а критеріями вихованості індивіда є міра її сходження до гуманістичних цінностей. Виховний процес – це не лише процес формування ціннісної свідомості – це процес трансляції суб'єкта і об'єкта виховання. Тому у вихованні як перетворюючій діяльності велику роль відіграють ціннісні орієнтації вихователя.

Не претендуючи на всеосяжність і безперечність, усе ж вважаємо необхідним дати власне визначення. **Виховання – процес формування ціннісної свідомості індивіда з метою зміни світоглядної, культурно-поведінкової і почуттєвої сфери людини.** Запропоноване нами визначення, безумовно, не може претендувати на закінчене формулювання і може стати предметом обговорення й дискусії.

Зміст виховання, як ми вже зазначали, складає сукупність цінностей. Кожного разу, коли ми говоримо про виховання моральних, трудових, естетичних, патріотичних або інших видів виховання в соціумі, ми маємо зважати на формування ціннісної свідомості. Виховання цінностей у студентської молоді – практика і діяльність з формування ціннісної свідомості, спрямовані на розширення можливостей студентів здійснювати і захищати свої права і свободи, бути відповідальними в суспільстві, цінувати різноманіття і брати активну роль в громадському житті з метою просування і захисту принципів демократії. Виховний простір - це сукупність інститутів, умов і механізмів формування ціннісної свідомості.

Цінності лежать в основі виховання, визначаючи його цілі. Зміна цінностей призводить до зміни цілей виховання. Тому «цінності стають виховним чинником завдяки тому, що перетворюються на внутрішні мотиви поведінки особистості. Вони є унормованими утвореннями, певними внутрішніми приписами. Внутрішні приписи, у свою чергу, задають необхідну чи бажану поведінку» [2, с. 832].

Завдання виховання – ввести молоду людину у світ цінностей, у світ культури, який вона як особистість (завдяки активній діяльності людської свідомості) осмислює, виробляє власне відношення до нього, набуваючи незалежність, неповторність, суб'єктність в її розумінні. Тому «найдосконаліші цінності людства повинні ніби наново народитися в досвіді особистості, інакше вони не можуть бути адекватно нею

присвоєні, тобто набути особистісного смислу» [9].

У зв'язку з цим для нас представляє інтерес точка зору О. Дробницького, який виділяє два основні види ціннісно-нормативної регуляції – «звичайно-традиційну» і «морально-етичну», що розрізняються критеріями оцінки й інстанціями, що роблять таку оцінку. При «звичайно-традиційній» регуляції поведінки критеріями є норми суспільства, члени якого стежать за їх дотриманням, при «морально-етичній» – етичні принципи належного, що притаманні конкретній людині, яка сама відповідає за оцінку власних дій [6, с. 44-45].

Формування ціннісних орієнтацій особистості здійснюється як за допомогою ідентифікації, так і привласнення цінностей, тобто інтеріоризації. Інтеріоризація є психологічним механізмом формування цінностей і у разі виховання, і у разі адаптації (тобто соціалізації в цілому). Інтеріоризація (франц. *intériorisation*, від латин. *interior* – внутрішній), що розуміється як привласнення суспільно-історичного досвіду,

Інтеріоризацію слід розуміти як процес переводу у внутрішній світ соціальних норм та їх засвоєння в якості знань, умінь, норм і зразків поведінки. Від впровадження цінностей в процес виховання «залежать перспективи розвитку соціальної системи в цілому. У зв'язку з цим виховання може бути розглянуто як спеціально організований процес інтеріоризації цінностей» [10].

Резюмуючи вищевикладене, можна сказати, що виховання – це процес формування або зміни світоглядного, культурно-поведінкового і чуттєвого світу людини за допомогою формування ціннісної свідомості. Зміст виховання зрештою складає сукупність цінностей. Мета виховання означає визначення передбачуваних змін в ціннісній свідомості вихованця, яких хоче досягти педагог. Тобто формування ціннісної свідомості, ціннісних орієнтацій можна розглядати як основну мету і завдання виховання.

Посилання

1. Аристотель. Сочинения. - В 4-х т. - Т. 4. - М., «Мысль», 1984.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник. - К.: Либідь, 2008.- 848 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. - 3-те вид., доопрац. і доп. - К.: Знання, 2008. - 566 с.
4. Голованова Н.Ф. Подходы к воспитанию в современной отечественной педагогике // Педагогика . - 2007 . - №10. – С. 38 – 47 .
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. - К., 1997. – 376 с.
6. Дробницький О. Г. Мир оживших предметов. Проблема ценностей и марксистская философия. - М.: Просвещение, 1967. – 160 с.
7. Кант И. Трактаты и письма. - М.: «Наука», 1984. - 710 с.
8. Социологический энциклопедический словарь. - М.: Норма, 2000. – 912 с.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http:// www.newacropol.ru/library/frankl/](http://www.newacropol.ru/library/frankl/) 58
10. Шиянов Е. Н. Аксиологические основания процесса воспитания // Педагогика . - 2007 . - №10. – С. 33 – 37 .
11. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.